

Андрій Стефанович

ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІЯМИ НА ПРИКЛАДІ ПРОЕКТУВАННЯ КУОРТУ МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ З НАЯВНІСТЮ ПРИРОДНИХ ЛІКУВАЛЬНИХ РЕСУРСІВ

В роботі розглядається механізм створення курорту місцевого значення для причорноморських територій адміністративного району. Запропоновано порядок проходження документів для отримання статусу курорту, а також механізми можливої зміни цільового призначення земель. Представлений можливий варіант адміністративного управління курортом.

Ключові слова: курорт місцевого значення; природні лікувальні ресурси; цільове використання земель, адміністративний район.

Постановка проблеми

Причорноморські території Криму, Одеської, Миколаївської та Херсонських областей мають однако-ві природні лікувальні ресурси (ПЛР): море, лікувальні грязі, мінеральні води, оздоровчий клімат. Ці адміністративні райони морем «граничать» з усіма територіями держав Чорноморського басейну, які також мають такі ПЛР. Конкуренція на ринку курортно-туристичних послуг між усіма прибережними територіями існує багато років. Коли при СРСР громадяни відпочивали у себе в країні, їх в більшості задовольняли відношення ціни та якості послуг.

Незалежність України створила реальну конкуренцію нашим курортам від іноземних, де все частіше ми програємо боротьбу за клієнта. Одна з головних причин, з якої українські причорноморські курорти програють боротьбу за покупця своїх послуг, – відсутність державної політики до комплексного освоєння територій з наявністю ПЛР.

Одним з інструментів державного управління розвитком територій з наявністю ПЛР є проектування нових курортів, курортних територій.

Проблемам розвитку розвитку курортної справи в Україні присвячено багато робіт вітчизняних науковців. Вагомий внесок у вирішення проблеми розвитку територій та рекреаційної галузі зробили такі вчені, як І. Валентюк, В. Костицький, О. Лазор, Ю. Молоджен, О. Топчів, О. Шаптала тощо. Але вирішення проблеми проектування нових курортів через використання інструментів публічно-приватного партнерства ще не стало предметом комплексного наукового дослідження.

Мета

На прикладі проектування курорту в Сакському районі Криму, який має природні лікувальні ресурси, розглянути технологію проектування курортів як важливу складову регіонального управління.

Україна може конкурувати з багатьма державами Чорноморського басейну в курортній сфері, розбудовуючи різного типу курорти, які будуть частинами одного проекту перетворень причорноморських територій адміністративних районів. Проведений аналіз показав, що приморська територія району має великий рекреаційний потенціал, перспективний для організації медичної реабілітації, лікування, оздоровлення та відпочинку не тільки місцевих жителів, а й гостей Криму. Наявний рекреаційний потенціал використову-

ється приблизно на третину, що обумовлено відсутністю відповідної інфраструктури.

Всього близько 300 га земель офіційно отримали статус рекреаційних та оздоровчого призначення (приблизно 0,1 % території Сакського району), розташованих у прибережній зоні Чорного моря, за даними Сакської райдержадміністрації, протягом останніх 5 років дають більше 5 % надходжень до районного бюджету.

Сьогодні землі, що розташовані вздовж берегової зони моря, перспективні для розміщення нових рекреаційних об'єктів, мають статус сільськогосподарських і знаходяться у власності (паї, особисті селянські господарства) і оренді у громадян. При цьому переважна частина прибережних сільськогосподарських земель не використовується за прямим цільовим призначенням через їх низьку продуктивність та відсутність зрошення. Більш ефективно використання прибережних територій, на яких розташовуються природні лікувальні ресурси, неможливо без зміни їх цільового призначення з сільськогосподарського на рекреаційне та оздоровче. Існуюча законодавча база у вигляді Постанови Кабінету Міністрів України (№ 502 від 11.04. 2002 р.) дозволяє змінювати цільове призначення окремих земельних ділянок, але ця процедура тривала (1,5–2 роки) і дорога.

Найбільш ефективним в даній ситуації є системна і комплексна зміна статусу території, що має природні лікувальні ресурси в цілому. Способом такої зміни цільового призначення земель є надання території статусу курорту місцевого значення. Важливою особливістю проектування курорту місцевого значення є піонерний характер офіційного рекреаційного освоєння, пов'язаний з тим, що раніше і зараз ця територія стихійно використовується для неорганізованої, неофіційної рекреаційної діяльності.

Другою важливою особливістю досліджуваної території є її правовий статус: практично всі земельні ділянки в 2-кілометровій зоні моря належать приватним власникам (особисті селянські господарства, пайові землі, садово-городні кооперативи, житлова забудова). У цих умовах чинне законодавство не дозволяє розвинути дану територію як курортну без згоди власників землі.

Механізмом реалізації таких угод між державою та власниками землі, які розглядаються як внутрішні інвестори розвитку території, є державне приватне партнерство. Власники земель зацікавлені у розвитку території як курортної, оскільки це підвищує капіталізацію їх нерухомості і дозволяє активізувати підприємницьку діяльність у сфері рекреації і галузей, пов'язаних з нею.

Логіка державного приватного партнерства полягає в тому, що держава бере на себе частину зобов'язань з розвитку території (створення управляючої компанії з розвитку та будівництва курорту, розробка планувальної документації, включаючи проектування округу і зон санітарної охорони курорту, створення загальнокурортної інженерної, транспортної та соціальної інфраструктури). У свою чергу, власники земель, об'єднані у відповідні недержавні структури – асоціації, фонди тощо – беруть пайову участь в розвитку курорту.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про курорти», підставою для оголошення природної території курортною є наявність на ній природних лікувальних ресурсів, необхідної інфраструктури для їх експлуатації та організації лікування людей. Наявність на території проектуваного КМЗ в Сакському районі природних лікувальних ресурсів, відповідної інфраструктури для їх використання (в т.ч. і для розвитку на перспективу) об'єктивно встановлено дослідженнями спеціалізованих установ МОЗ України [2; 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Виклад основного матеріалу

Курорт місцевого значення в Сакському районі АР Крим (далі КМЗ) – зона спеціального територіального режиму розвитку, створюється з метою стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності, що забезпечує оздоровлення, лікування, медичну реабілітацію відпочиваючих і розвиток туризму шляхом раціонального використання та охорони наявних на території природних лікувальних ресурсів. В даному випадку курорт розглядається не в традиційному сенсі (як місце тільки для лікування та оздоровлення), але і як курортно-рекреаційна зона, яка розглядається на рівні з курортними, і комплексом інших рекреаційних послуг – пляжний, розважальний, пізнавальний та інші види туризму. У цьому сенсі КМЗ в Сакському районі – територія містобудівного освоєння, що характеризується набором відповідних функціональних зон – для забудови житловими спорудами, господарської, транспортної, громадських центрів, зелених насаджень загального та спеціального користування. Для КМЗ в Сакському районі характерно значне переважання (більше 90 %) пляжно-оздоровчого та пізнавального туризму над лікуванням і медичною реабілітацією. Приблизно таке ж співвідношення можна прогнозувати для площ під відповідні функціональні зони КМЗ.

Цілі створення курорту місцевого значення:

- забезпечення оздоровлення, лікування та медичної реабілітації жителів і гостей Криму на базі наявних сполучень природних лікувальних ресурсів і факторів;
- більш ефективне використання ресурсів приморських територіальних громад для збільшення надходжень коштів до бюджетів усіх рівнів від рекреації, розглянутої в якості виду економічної діяльності;
- створення умов для охорони, раціонального використання та відновлення природних лікувальних ресурсів та природних територій курорту. Обов'язковою умовою для досягнення поставлених цілей є системна зміна правового статусу всієї проєктованої курортної території (з земель сільськогосподарського – на землі оздоровчого та рекреаційного призначення) та створення механізму управління розвитку курорту.

Максимальна розрахункова одноразова місткість КМЗ в Сакському районі АР Крим може бути оцінена в 117 000 осіб (з розрахунку 39 км пляжів, без урахування 5,3 км обривистих берегів, середньої ширини пляжу 15 м, 0,2 погонного метра берегової лінії моря або 5 м² пляжу на особу). Для підвищення комфортності відпочинку ця цифра може бути зменшена до 100 000 осіб одноразово. Кількість відпочиваючих за сезон в перспективі може досягти 800–900 тис. осіб. (з розрахунку: пік сезону – 45 днів зі 100 % завантаженням пляжів, 25 днів – з 50 % завантаженням і 30 днів – з 30 % завантаженням, середній час відпочинку однієї людини – 10 днів).

Основою для класифікації курортів служить їх провідний природний лікувальний чинник. Відповідно до цього з цим прийнято виокремлювати [9; 10] бальнеологічні, грязьові та кліматичні курорти, а також змішані – в залежності від комбінації наявних природних лікувальних факторів і ресурсів (бальнеогрязьові, грязекліматичні і т.д.).

Відповідно до результатів курортологічних досліджень [2; 3; 5], проєктована для створення КМЗ територія може бути віднесена до бальнео-, грязе-кліматичного курорту. У Законі України «Про курорти» постулюється дві функції курортних територій – організація лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та рекреація. За характером співвідношення цих функцій

всі курорти прийнято розділяти на рекреаційні (переважання оздоровчого відпочинку, в т.ч. пляжного туризму, в комплексі з видами пізнавального та розважального туризму) та лікувальні. Як правило, на всіх курортах різною мірою присутня рекреаційна складова.

Проєктований в Сакському районі КМЗ відноситься до рекреаційних, тому характеризується значним переважанням пляжно-оздоровчого туризму над лікуванням і медичною реабілітацією. В даний час послуги з лікування та медичної реабілітації пропонуються тільки в двох рекреаційних установах (пансіонати «Береговий» і «Сонячний»). За експертною оцінкою, ці послуги охоплюють близько 2 % від загальної кількості відпочиваючих в Сакському районі протягом курортного сезону. Враховуючи наявність на території проєктованого КМЗ розвіданих запасів кондиційних лікувальних грязей (більше 300 000 м³ в озерах Конрад, Ойбургське, Кругле, Галгаське), а також мінеральних вод, лікувальна складова може бути збільшена до 10 % рекреаційного потоку. Звісно, дане збільшення може відбутися тільки за умови будівництва нових лікувальних установ.

Медичний профіль курорту на підставі досліджень, проведених Українським НДІ медичної реабілітації та курортології, Українським НДІ дитячої курортології і фізіотерапії [2; 3], попередньо визначений для хворих з соматичною, неврологічною, ортопедичною патологією, захворюваннями жіночої та чоловічої статеві сфери, а також для загальнооздоровчих видів рекреації.

Офіційне отримання медичного профілю для нового курорту проводиться на підставі отримання медичного (бальнеологічного) висновку, порядок підготовки якого регламентується Наказом Міністерства охорони здоров'я України (№ 243 від 02.06. 2003 р.). Відповідно до вимог ст. 4 Закону України «Про курорти», курорти можуть мати статус державного або місцевого значення. Проведені дослідження [2; 3] показали, що проєктована територія по всім вимогам [11; 12] відповідає статусу курортної. За характером і поєднанням природних лікувальних ресурсів і факторів прибережна зона Сакського району може отримати статус курорту місцевого значення.

В даному випадку статус КМЗ для проєктованої території є кращим, ніж привласнення державного статусу. Це обумовлено не тільки більш простою процедурою створення курорту (затвердження Верховною Радою АР Крим), а й створенням реального механізму управління територією із спеціальним статусом на місцевому, а не на державному рівні. Крім цього, створення курорту державного значення передбачає фінансування розвитку територій та рекреаційних закладів тільки державної форми власності, а їх на проєктованій території немає. У разі створення курорту місцевого значення, фінансування програм розвитку курорту може здійснюватися з республіканського і місцевих бюджетів, а також в рамках створюваного на місцевому рівні державного приватного партнерства (із залученням коштів власників земель).

Комплексне містобудівне освоєння території курорту місцевого значення вимагає прийняття відповідних рішень і погоджень на місцевому (республіканському, обласному) рівні, що значно спрощує процес управління розвитком території.

КМЗ, поряд з містами, що граничать з ним – курортами державного значення (Євпаторія, Саки), є невід'ємною частиною рекреаційних територій Західного Криму, об'єднаних схожими за характером природними лікувальними ресурсами і оздоровчими чинниками.

Проведений аналіз показав, що за характером географічного розташування курортно-рекреаційних ресурсів узбережжя Сакського району природним чином

територіально включає зони, які вже мають офіційний статус курортів – м. Євпаторія та м. Саки (відповідно, як національної дитячої оздоровниці і курорту державного значення).

Спільність ресурсів і характеру їх використання для оздоровлення і відпочинку людей дозволяє говорити про формування в Західному Криму курортного узбережжя Каламітської затоки (робоча назва – «Каламітський»).

Під курортним узбережжям розуміється система функціонально і територіально сполучених курортів різного рангу, пов'язаних єдністю процесу використання цілісної системи курортно-рекреаційних ресурсів. Найбільш важливим інтегруючим чинником у даному випадку є замикання всіх структурних елементів курортного узбережжя на берегову зону моря. Концентрація курортної та територіальної інфраструктури в межах прибережних і селібційних зон Євпаторійської та Сакської міських рад, що розглядаються в якості елементів системи розселення більш високого порядку, дозволяє уналежити їх до курортних центрів першого порядку (рис. 1). Курортні центри першого порядку характеризуються високим рівнем господарського освоєння території та високою концентрацією курортно-рекреаційної та соціально-культурної інфраструктури. Їх берегова зона практично повністю освоєна упорядкованими пляжами та об'єктами культурно-побутового призначення.

За рівнем розвиненості курортно-рекреаційної інфраструктури в межах узбережжя Сакського району можна виділити систему існуючих та тих, що формуються, курортних центрів другого порядку, практично рівномірно розміщених уздовж берегової лінії, на різній відстані від неї (рис. 1.). До них можна уналежити наступні курортні центри: «Попівка-Мирне», «Штормове», «Вітіно», «Молочне», «Новофедорівка», «Фрунзе» та формується курортний центр другого порядку «Кооператив «Ветеран» (в даний час ще не має статусу населеного пункту).

Наступним ієрархічним рівнем в межах неформованого курортного узбережжя можна визначити рекреаційні зони

третього порядку, що розташовуються в межах пляжної зони морського узбережжя та лікувальних озер між пляжними зонами курортів другого порядку. Ці території практично не освоєні в містобудівному відношенні, в їх межах відсутня інженерна інфраструктура та транспортні комунікації. Яскравим прикладом рекреаційної зони третього порядку є частина узбережжя в межах території Лесновської сільської ради (станція «Прибережна», поруч з аквапарком). В останні роки почалася її інтенсивна забудова. Ці приморські території в даний час використовуються неорганізованими рекреантами (автокемпінги, наметові табори як місця короткочасного відпочинку). Неорганізований характер розвитку рекреації призводить до погіршення стану цих територій – вони засмічуються, забруднюються, порушується ґрунтовий та трав'яний покрив. До інших видів впливу тут належать організація несанкціонованих звалищ, гори піску для будівельних робіт (що особливо негативно для озерних Пересип).

За характером використання рекреаційних ресурсів зони третього порядку в системі функціонального зонування території можуть відноситися до зон лікувально-реабілітаційного типу, а також до зон пляжно-оздоровчого та пізнавально-розважального туризму та відпочинку. У процесі подальшого рекреаційного освоєння в межах рекреаційних зон третього порядку повинні виникнути громадські центри, що включають відповідну культурно-побутову інфраструктуру та об'єкти пізнавального та розважального туризму.

Систему зонування курортного узбережжя на локальному рівні замикають елементарні рекреаційні ділянки, однорідні за характером і рівнем рекреаційного навантаження, що тягнуть до певних місць розміщення відпочивальників в курортних центрах першого і другого порядку. Схема їх розподілу, представлена на рис.1, дозволяє кількісно оцінити щільність розподілу відпочиваючих, картувати та оцінити рівень рекреаційних навантажень на узбережжя. За ступенем концентрації відпочиваючих

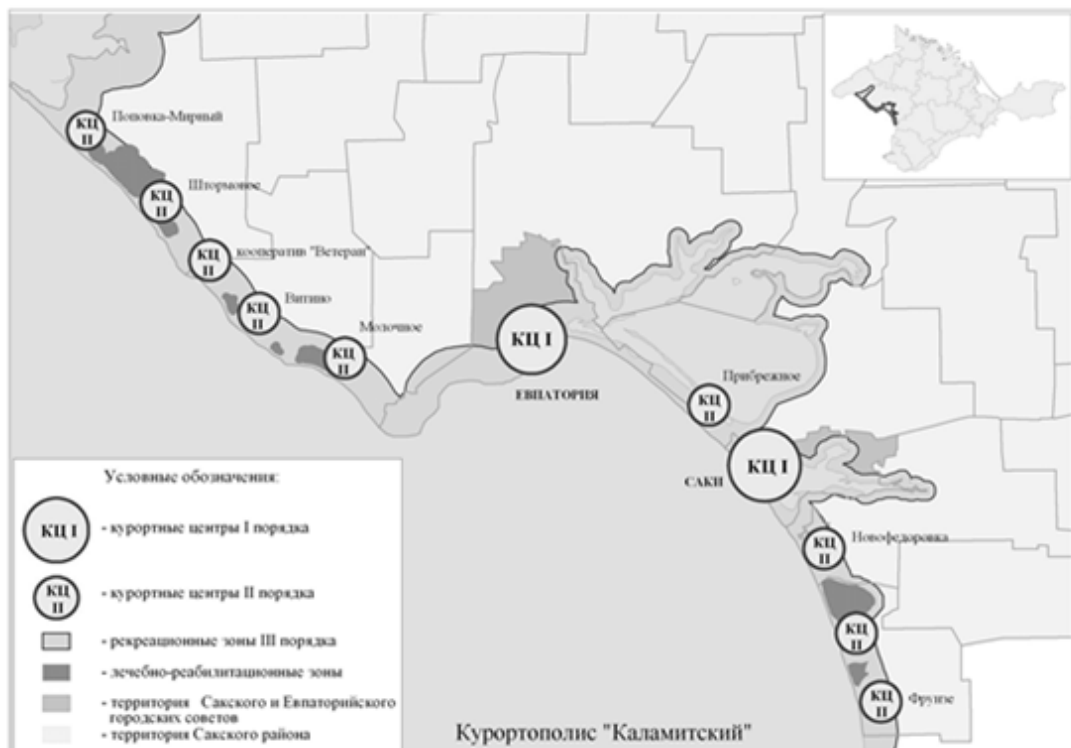

Рис. 1. Схема рекреаційного зонування Сакського регіону

та рівнем благоустрою елементарні рекреаційні ділянки можна розділити на декілька категорій:

- селищні та сільські пляжі (максимально облаштовані, наближені до місць масового проживання рекреантів, максимальна концентрація відпочиваючих в пік сезону);
- ближні околиці населених пунктів (примикають територіально до селищних та сільських пляжів, не упорядковані, підвищена концентрація відпочиваючих, наявність, як правило, автокемпінгів, наметових таборів);
- далекі околиці курортних центрів другого порядку (низька концентрація відпочиваючих, повна відсутність благоустрою, можливість автодоступа);
- віддалені зони (дуже низька концентрація відпочиваючих, до 15-20 чол. / км узбережжя в пік сезону, ускладненість пішохідної та автомобільної доступності, як правило, приурочені до обривистих глиняних берегів).

У цілому структурна організація курортного поліса передбачає достатньо високий рівень зв'язності та функціональної взаємодії його елементів різного порядку. Так, курортні центри першого порядку (м. Євпаторія та м. Саки як центри системи розселення) виступають експортерами соціально-культурних послуг, забезпечуючи в рамках 45-хвилинної транспортної доступності відвідування театрів, кінотеатрів, концертних залів, об'єктів сфери обслуговування та ін. З іншого боку, рекреаційні зони третього порядку (особливо в околицях міст) можуть служити місцем короткочасного відпочинку рекреантів, що розміщуються в Євпаторії та Саках (враховуючи, що ці міста-курорти підійшли впритул до межі своїх рекреаційних можливостей з розміщення рекреантів та їх забезпечення якісними пляжними ресурсами). При цьому спостерігається спільний інтерес при виробництві та споживанні сільськогосподарської продукції, вирощуваної на прилеглих до курортного полісу територіях Сакського району. Система управління створенням та функціонуванням КМЗ може включати:

- органи республіканського (обласного) та місцевого самоврядування (в межах своєї компетенції в частині виконання вимог Законів України «Про туризм», «Про курорти», «Про державне приватне партнерство»);
- координаційну раду при Раді міністрів АР Крим, що включає представників республіканських та місцевих органів виконавчої влади (в т.ч. представників Євпаторійського й Сакського міськвиконкомів (за згодою), а також представників місцевих громад та суб'єктів господарської діяльності на території КМЗ);
- керуючу компанію (орган управління територіальним розвитком КМЗ), створювану Радою міністрів АР Крим;
- різні об'єднання громадян та суб'єктів господарської діяльності, які здійснюють свою діяльність на території КМЗ (Асоціація власників і орендарів земель, Асоціації з надання курортних послуг, Туристично-інформаційні центри, Фонд розвитку території і т.д.).

Функціями керуючої компанії є:

- організація і координація суб'єктів економічної діяльності зі створення, розвитку та функціонування КМЗ, виступаючи Замовником для підрядних організацій з виконання будівельних, проектних та інших видів робіт;
- координація взаємодії суб'єктів КМЗ (представників місцевих громад, об'єднань громадян, влас-

ників і орендарів земельних ділянок) з органами державної влади та місцевого самоврядування;

- організація та координація рекреаційної та інвестиційної діяльності, просування до споживача створюваних на території КМЗ туристичного продукту і послуг;
- забезпечення розробки (в якості Замовника відповідних робіт) науково-методичної та нормативно-правової бази зі створення КМЗ в інших регіонах Криму. Керуюча компанія може існувати у вигляді підприємства комунальної (республіканської) форми власності у сфері управління (Рада міністрів АР Крим, Верховну раду АР Крим, Міністерства курортів і туризму АР Крим) для управління виділеними для створення КМЗ територіями. При організації міжвідомчої координаційної ради при РМ АРК з питань створення та функціонування КМЗ до його складу необхідно включати на паритетній основі представників не тільки Сакського району, але й м. Євпаторія та м. Саки, які представляють всі адміністративні території курортного полісу «Каламітський». Джерела фінансування створення і розвитку КМЗ (змішані):
- Місцеві бюджети (в т.ч. Програми місцевого розвитку – земельні та соціально-економічного розвитку);
- Республіканський бюджет (підготовка системи проектних документів на рівні Схеми планування території);
- Держбюджет (фінансування створення інженерної інфраструктури території та санаторно-курортних закладів);
- Кошти власників землі та зовнішніх інвестиційних компаній, що направляються на розвиток території в рамках створення державного приватного партнерства.

Проект створення КМЗ є гарним прикладом того, що при організації державного приватного партнерства держава повинна зробити перший крок, підтвердивши цим серйозність та довготривалі стратегічні інтереси в плані розвитку території. В даному випадку республіканські органи влади вже профінансували більшу частину коштів на проектні роботи – розробку концепції розвитку КМЗ, проектів зон та округу санітарної охорони курорту, підготовку бальнеологічного висновку та силами Міністерства курортів і туризму АР Крим забезпечують експертизу цих проектних документів.

На наступних етапах розвитку та створення КМЗ держава повинна взяти на себе розробку повного комплексу проектних документів для містобудівного освоєння території (Схеми планування території, плани детального планування), а також створення базових об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури (дороги, водопостачання та водовідведення, газ, електрика і т.д.). Питання підготовки кадрів та обслуговуючого персоналу для створюваного курорту є прерогативою держави, та в цьому процесі в якості Замовника повинні виступати суб'єкти господарської діяльності проєктованої території. Кошти інвесторів більшою мірою можуть бути використані для будівництва рекреаційних закладів, об'єктів комунально-побутового обслуговування та облаштування їх територій.

Створення КМЗ у Сакському районі АР Крим може бути моделлю для проектів розвитку приморських сільських адміністративних районів України. Великий природний лікувальний потенціал таких територій є запорукою залучення інвестицій. Кожний рік на морському узбережжі будуються нові об'єкти для прийому та надан-

ня послуг відпочиваючим. Цей факт є головним аргументом в наявності інтересу інвесторів до цього бізнесу. Держава повинна розробити умови для залучення ще більшої кількості інвестицій. Одним з таких механізмів з управління адміністративними територіями з наявністю природних лікувальних ресурсів є створення курортів, що по суті є агорекреаційним кластером, спрямованим на створення територій сталого розвитку.

Література.

1. Стефанович А. Н. Концепция создания курорта местного значения в Сакском районе Автономной Республики Крым / А. Н. Стефанович, С. А. Карпенко – Саки, 2010. – 128 с.

2. Проведение комплексных исследований по определению медицинского профиля курорта местного значения западного побережья Сакского района АР Крым / Отчет о НИР (Заключительный) – Евпатория: ГУ «Украинский НИИ детской курортологии и физиотерапии» МОЗ Украины (№ госрегистрации: 0108U002788), 2008. – 96 с.

3. Оцінити природні лікувальні ресурси західного узбережжя Сакського району АР Крим та перспективи організації курорту місцевого значення / Звіт про НДР (Заключний) – Одеса: Український науково-дослідний інститут медреабілітації та курортології Міністерства охорони здоров'я України (№ держреєстрації 0108U002649), 2008. – 126 с.

4. Подгородецкий П. Д. Крым. Природа / П. Д. Подгородецкий – Симферополь: Таврия, 1988. – 192 с.

5. Сравнительная медико-климатологическая характеристика основных приморских курортных местностей Европы и прилегающих к ней регионов Азии и Африки / Ярош А. М., Солдатченко С. С., Коршунов Ю. П. и др. – Симферополь: СОНАТ, 2000. – 135 с.

6. Програма рационального использования минерально-сырьевых ресурсов / Отчет о НИР – Симферополь: Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского (№ гос. регистрации 0104U002119), 2004. – 254 с.

7. Повышение эффективности использования ресурсов территориальной громады Сакского района АР Крым на основе разработки и реализации инновационно-инвестиционных проектов / издание второе, переработанное / Под редакцией Стефановича А. Н., Карпенко С. А. – Саки, 2009. – 144 с.

8. Научное обоснование направлений стратегического развития рекреационно-туристической сферы Сакского административного района Автономной Республики Крым / Научный руководитель д. э. н., профессор И.В. Бережная // Отчет о НИР. – Симферополь, 2008. – Национальная академия природоохранного и курортного строительства (шифр 28309) – 80 с.

9. Бабкин А. В. Специальные виды туризма [Электронный ресурс] / А. В. Бабкин – Режим доступа: http://uamconsult.com/book_158.html. – Назва з екрану.

10. Курорты Украины державного та місцевого значення / за ред. К. Д. Бабова, О.М. Нікіпелової. – Одеса, ПАЛЬМІРА, 2010 – 220 с.

11. Новодран О. В. До проблеми диференціації курортів державного та місцевого значення / О. В. Новодран, А. В. Мокієнко, С. В. Леонова // Медична реабілітація, курортологія, фізіотерапія, 2008 – № 3 (55) – С. 39–41.

12. Критерії оцінки природних територій курортів. Методичні рекомендації / Міністерства охорони здоров'я України, Український центр наукової медичної інформації та патентно-ліцензійної роботи. – К., 2010 – 6 с.

13. Про затвердження Порядку створення і ведення Державного кадастру природних територій курортів // Кабінет Міністрів України: Постанова від 23 травня 2001 р. – № 562.

14. «Про затвердження Порядку створення і ведення Державного кадастру природних лікувальних ресурсів» // Кабінет Міністрів України: Постанова від 2 грудня 1997 р. № 1355.

15. Разработка и введение в опытную эксплуатацию геоинформационной системы кадастра рекреационных ресурсов в Сакском районе АР Крым // Отчет о НИР. – Симферополь: Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского (№ гос. Регистрации 0104U01383), 2010. – 97 с.

16. «Про затвердження Порядку проведення державного соціально-гігієнічного моніторингу» // Кабінет Міністрів України: Постанова від 22 лютого 2006 р. № 182.

17. Система экологического мониторинга Автономной Республики Крым / И. В. Глуценко, С. А. Карпенко, А. И. Лычак, А. В. Саутин // Планирование регионального развития. – Вып. № 5. – Симферополь, 2007. – 187 с.

18. Яковенко И. М. Рекреационное природопользование: методология и методика исследований / И. М. Яковенко / Симферополь: Таврия, 2003. – 335 с.

19. Концепція формування національної інфраструктури геопросторових даних України / Затверджена КМУ від 15.05.2006 р.

20. CEN CEN/TR 15449 Geographic information Standards, specifications, technical reports and guidelines, required to implement Spatial Data Infrastructure.

21. Williamson I. P. Developing Spatial Data Infrastructures: From Concept to Reality / I. P. Williamson, A. Rajabifard and M. Feeney (Eds) – Taylor & Francis, U. K., 2003 – 313 p.

УДК 327.3:159.9

Олена Суший

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ТА ПСИХОСОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

В статті державно-управлінські реформи розглянуто у контексті розуміння психосоціокультурного як системоутворюючого чинника нових соціальних реалій та державного управління. Розкрито основні напрямки перетворень державного управління під впливом цих чинників.

Ключові слова: державне управління, модернізація, психосоціальна культура, соціокультурна трансформація.

✎ Складна доля української демократизації віддзеркалює широке коло процесів, в тому числі й об'єднаних поняттям «модернізація», що предстает для України як програма нездійснених в ній реформ. Проте, в XXI ст. це поняття наповнюється новим змістом і стає невід'ємною складовою саморозвитку національної держави і суспільства. Щоправда, наявність